

TANER ÖZBENLİ
Muzaffer Şerif ve Sosyal Psikolojinin
Nörolojik Temelleri

TANER ÖZBENLİ 1958 Eskişehir doğumlu. Ankara Fen Lisesi ve Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdi. 2002 yılında nöroloji profesörü oldu. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Nöroloji Anabilim Dalı'nda 1991-2016 yılları arasında öğretim üyesi olarak çalıştı. 22 Kasım 2016'da "Barış İçin Akademisyenler Bildirisi"ni imzaladığı için 677 sayılı Olağanüstü Hal KHK'sıyla üniversiteki görevinden ihraç edildi. Karaburun Bilim Kongresi'nde "Faşizmin Nörolojisi" (2017), Şirince Nesin Matematik Köyü'nde düzenlenen Marksizm ve Bilimler Okulu'nda "Marksizm ve Nöroloji" (2018) sunumlarını yaptı. "Doğanın Diyalektiği'nden Nörolojinin Diyalektikine" başlıklı bir makalesi yayımlandı (2022).

İletişim Yayınları 3164 • Araştırma-İnceleme Dizisi 527

ISBN-13: 978-975-05-3319-8

© 2022 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2022, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKI ÇİZİM Aydan Çelik

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

TANER ÖZBENLİ

Muzaffer Şerif ve Sosyal Psikolojinin Nörolojik Temelleri

ANKARA DAYANIŞMA AKADEMİSİ KİTAPLIĞI

*Seygili babam ve canım annemin
hiçbir zaman unutulmayacak anıları için...*

İÇİNDEKİLER

<i>ADA Kitaplığı</i>	9
TEŞEKKÜR	11
ÖNSÖZ	13

BİRİNCİ BÖLÜM

Muzaffer Şerif	19
Hüseyin Avni Özbenli 100 Yaşında	43
Muzaffer Şerif'in Sosyal Psikoloji Ders Notları (günümüz Türkçesiyle)	49

İKİNCİ BÖLÜM

Sosyal Psikolojinin Krizi	127
Sosyal Psikolojinin Nörolojik Temelleri	135
Giriş	135
Sinir sistemi	136
Sosyal psikolojinin nörolojik temelleri	139

Sosyal beyin	188
Sosyal nöroloji	207
Sonuç	211
EKLER	217
EK 1 DÖNEMİN MİLLİ EĞİTİM BAKANI'NA AÇIK MEKTUP	219
EK 2 MUZAFFER ŞERİF'İN SOSYAL PSİKOLOJİ DERS NOTLARI	223
KAYNAKÇA	225
ALBÜM / MUZAFFER ŞERİF - AVNİ ÖZBENLİ	237

BİRİNCİ BÖLÜM

Muzaffer Şerif

Kısa yaşam yks

Muzaffer Şerif, İzmir'in demiŐ ilçesi Bozdađ köyünde 29 Temmuz 1906 tarihinde doğdu. ÖdemiŐ İlk Mektebi'ni bitirdikten sonra İzmir Amerikan Koleji'ne gitti. İlköğrenimini tamamlamasının ardından kaydolduğu İstanbul Drl-Fnnu Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'n 1928 yılında bitirdi. Mezuniyet tezi olarak McDougall'in *Physiological Psychology* adlı kitabının Türkçe çevirisini sundu. Ertesi yıl psikoloji öğrenimi görmek için ABD'deki Harvard niversitesi'ne hkmet tarafından gönderildi. Burada Robert Woodworth, Edwin G. Boring ve Gordon Allport'un derslerine katıldı. Harvard niversitesi'nden 1932 yılında yüksek lisans derecesini aldıktan sonra Almanya'da Gestalt Psikolojisi'nin kurucularından Wolfgang Köhler ile çalıştı. Aynı yıl Türkiye'ye dönerek Gazi Terbiye Enstitüsü'nde psikoloji dersleri verdi. Doktorasını yapmak için 1933 yılında tekrar ABD'ye gitti. Columbia niversitesi'nde, siyasal görüŐlerini de desteklediği Gardner Murphy ile birlikte çalıştı. Aynı yıl ailesi BaŐođlu soyadını aldı.

Muzaffer Şerif, 1935 yılında “Some Social Factors in Perception” başlıklı doktora çalışmasını tamamladı. Bu çalışması nedeniyle aynı yıl, Rockefeller Fellow Ödülü’nü aldı. Ertesi yıl, bir klasik haline gelen *The Psychology of Social Norms* adlı çalışmasını yayımladı. 1937 yılında Türkiye’ye döndü ve tekrar Gazi Terbiye Enstitüsü’nde öğretmenliğe başladı. İki yıl sonra, 4 Ekim 1939’da Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF) Felsefe Enstitüsü Psikoloji Bölümü’ne doçent olarak atandı. Bu atamada dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel etkili olmuştur. 11 Aralık 1941’de “Vaziyet Alışların Psikolojisi” konulu tez savunmasını verdi. Tez jürisi Emin Erişirgil, Olivier Lacombe ve Şevket Aziz Kansu’dan oluşuyordu. 19 Aralık 1941’de “Ferdî Farklar Psikolojisi” başlıklı deneme dersinden sonra DTCF Psikoloji Bölümü’ne kadrolu doçent olarak atandı.

Muzaffer Şerif 1942 yılında gençlik psikolojisi çalışmaları kapsamında sosyal psikoloji alan araştırmalarına başladı. Bu bağlamda; Eskişehir, Kayseri, Sivas, Afyon, Denizli, İzmir, İstanbul ve Bursa’ya yaptığı araştırma gezilerinde lise öğrencileri ile görüştü. 23 Temmuz 1943’te DTCF Felsefe Enstitüsü Müdürü Olivier Lacombe tarafından Fakülte Dekanlığı’na yazılan bir yazı ile profesörlüğe atanması önerildi. 16 Mart 1944’te derslerinde siyasal propaganda yaptığı gerekçesiyle, otobüs durağında beklerken gözaltına alındı ve tutuklandı. Dört ay tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakıldı. 23 Aralık 1944’te profesör kadrosuna atandı. Bu atamadan 18 gün sonra, 10 Ocak 1945 tarihinde ülkeyi terk ederek ABD’ye gitti. ABD Dışişleri Bakanlığı’ndan aldığı bursla Princeton Üniversitesi’nde çalışmaya başladı. Meslektaşısı Carolyn Wood Sherif ile 1947 yılında evlendikten sonra üç kızı oldu. Aynı yıl Yale Üniversitesi’nde kadrolu öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. 1949 yılında geçtiği Oklahoma Üniversitesi’nde profesör oldu ve bu üniversitede 16

yıl görev yaptı. 1952 yılında Federal Soruşturma Bürosu tarafından izlemeye alındı ve hakkında soruşturma başlatıldı. Bu soruşturmada komşuları, öğrencileri ve çalışma arkadaşlarına sorular soruldu. Federal Soruşturma Bürosu'nun 21 Temmuz 1953 tarihli raporunda, Amerika karşıtı faaliyette bulunmadığı ve komünizm taraftarı olmadığı sonucuna varıldığı açıklandı. 1955 yılında *Institute of Intergroup Relations*'ta yönetici oldu. 1958 yılında Texas Üniversitesi'ne, 1960 yılında Washington Üniversitesi'ne misafir profesör olarak gitti. 1963 yılında *American Psychological Association* (APA) üyesi oldu.

1966 yılında Pennsylvania Üniversitesi'nde çalışmaya başladı ve sosyoloji profesörü oldu. Aynı yıl, APA tarafından verilen Kurt Lewin Memorial Award'ı aldı. 1968 yılında APA'nın Distinguished Scientific Contribution Ödülü verildi. 1978 yılında Amerikan Sosyoloji Birliği'nin, sosyal psikolojiye katkısı olanlara verdiği Cooley-Mead Award'ın ve Deneysel Sosyal Psikoloji Birliği'nin verdiği Senior Social Psychologist ödüllерinin sahibi oldu. 1972 yılında Pennsylvania Üniversitesi'nden emekli oldu. 1982 yılında eşi Carolyn Şerif'i kanser nedeniyle kaybetmesi Muzaffer Şerif'i derin şekilde etkiledi. 16 Ekim 1988'de, kızının yaşadığı Alaska'da geçirdiği kalp krizi sonucu hayatını kaybetti.

Yaşam öyküsüne ilişkin bazı notlar

Doğum günü olarak bildirilen 29 Temmuz'un sonradan belirlenmiş bir tarih olması mümkündür. Bir öğrencisinin aktardığına göre, bugün Muzaffer Şerif diye birisi yaşadıysa, bunun 1919'da henüz 13 yaşında bir çocuk iken, onu süngülemekten son anda vazgeçen Yunan askeri sayesinde gerçekleştiğine ilişkin güçlü bir söylenti vardır. Bu olayın, Muzaffer Şerif'in bütün hayatı boyunca insanlarla ilişkilerinde

ve kültürel farklılıkları temel alan çalışmalar yapmasında etkili olduğu şeklinde yorumlar vardır.

Pek çok öğrencisinin gözlemi, onun farklı bir öğretim üyesi olduğunu düşündürür. Bütün öğrencilerinin adını bilmesi, öğrencileriyle iletişime açık olduğunu her zaman belli etmesi temel özelliklerindendi. Derslerinde izlediği interaktif/etkileşimli yöntem öğrencileri tarafından çok sevilirdi. Öğrencilerinin siyasal görüşünü önemsemeyi, hepsine değer verirdi. Öğrencisi Nilüfer Mizanoğlu Reddy'nin yazdığına göre, aşırı gerici olanlar dahil, bütün öğrencilerine eşit davranışı dikkati çekti. Muzaffer Şerif'in odası, DTCF'nin en üst katındadır. Her öğrencisi, istediği zaman odasının kapısını çalabilir, kitaplığından istediği kitabı ödünç alabilirdi. Metal kitaplığının en alt rafında edebiyat kitapları vardı.

Ülkeden ayrılıp ABD'ye gittikten sonra kim olduğunu bilmediği insanlarla görüşmemeyi tercih etti. Bu kararında, kendisi ile bağlantı kurmaya çalışanlar arasında kötü niyetli kişiler ya da polislerin olabileceği düşüncesi etkili olmuştur. Muzaffer Şerif'in Türkiye'den ayrıldıktan sonra tek bir kelime Türkçe konuşmadığı ve ülkesine küstüğü biçimindeki yorumlar, olasılıkla gerçeği yansıtmamaktadır. Elbette başına gelenleri hak etmediğine ilişkin bir düşüncesi ve ülkesine karşı belli düzeyde bir kırgınlığı olduğu söylenebilir.

Muzaffer Şerif, ABD'ye gitmeden önce Türkiye'de bulunduğu dönemde, sadece bilim çevrelerinde değil, edebiyatçıları arasında da tanınan biriydi. Nâzım Hikmet 1943 yılında Kemal Tahir'e gönderdiği bir mektupta, "Muzaffer Şerif'i tanıdığını, kendisinin lüzumundan fazla münevver Amerikalı bir bilgin olduğunu," yazar, fakat *İrk Psikolojisi* kitabını övmeden geri duramaz.

Türkiye'den gelen güvendiği kişilere ilk sorduklarından biri Ruhi Su'dur. ABD yıllarında Behice Boran ve Pertev Nalci Boratav ile düzenli olarak yazıştığı bilinmektedir. Boran'a

yazdığı bir mektupta, kızlarından biri olan Sue'nun adının Ruhi Su'dan, diğer çocukları Joan ve Ann'in adlarının da, Hasan Âli Yücel'in çocukları Can ve Canan'dan esinlenilerek konulmuş olduğundan söz eder. Sue Sherif, Alaska Devlet Kütüphanesi'nde gençlik koordinatörü olarak çalışmıştı. Ann Sherif, Oberlin College'da Japon Dili ve Edebiyatı profesörüdür. Joan Sherif ise, Northwestern Bölge Kütüphanesi'nde direktör olarak çalışmıştır. Kızlarının aktardıklarına göre, babaları yıllar ilerledikçe evde daha çok Türkçe konuşmaya başlamıştır. Sadece kimi Türkçe sözcükleri unutmuş olmaktan üzüntü duymaktadır (Ann Sherif ve Sue Sherif ile Röportajlar; Aslıtürk, Çetik, Batur, 2007). Muzaffer Şerif'in, ailesiyle ABD'de dolaşırken, belli yerleri Türkiye'ye benzetmesinden, arkadaşlarına Türk yemekleri yapmasından, ülkesini aslında özlediği sonucunu belki çıkarabiliriz.

Muzaffer Şerif'in yaşam öyküsünde ilginç sayılabilecek bir not, Türkiye'den ayrılırken pasaportunu yanına almamasıdır. Kendi ifadesine göre, "yanına almayı unutmuştur". Şerif, ABD'de kendisi için bir pasaport çıkartmaz ve ABD yurttaşı da olmaz. Bu nedenle de, yaşamının sonuna kadar ABD dışına çıkmaz ve kendisini *dünya vatandaşı* olarak tanıtır.

Muzaffer Şerif, resmî tarih kaynaklarında kabul edilen tersine, 1949'un sonuna kadar Türkiye'ye geri dönme fikrindeydi. Yılmaz Güney'in *Yol* filmi 1982'de, ABD'deki emeklilik günlerinde izlediği ve çok etkilendiği de aktarılmıştır. En büyük üzüntülerinden biri, avukat olan kardeşinin kendisini aile kütüğünden çıkarması olmuştur. Yaşamının sonuna doğru odasına kapanıp Ege türküleri söylediği anlatılır. Alaska'da yaşama veda etmeden önce bütün kişisel notlarını, kültürel psikoloji alanında çalışan bir akademisyene bırakmıştır.